

FERKELT BALÁZS*

Konvergencia az eurózónában a közös pénz bevezetése előtt és után

A KONVERGENCIA FOGALMÁRÓL ÉS ÉRTELMEZÉSÉRŐL

A konvergencia szó jelentése általános értelemben az alábbiak szerint fogalmazható meg: „áramlások, információk, gondolatfolyamok összetartása, egymáshoz közeledése, egy helyre érkezése”, illetve „egy kitüntetett hely (pl. térbeli pont) felé mozgás vagy annak hajlama”.¹ A kifejezést széleskörűen alkalmazzák a természettudományokban, így például a matematikában és a biológiában (ezen belül többek között a genetikában), a műszaki tudományokban (például a képminőség jellemzésére) valamint a társadalomtudományokban is. Ez utóbbi tudományág keretein belül a politikatudomány (l. a hidegháborús korszak utáni nemzetközi politikai viszonyokat elemző „konvergencia-elméleteket), valamint a közgazdaságtudomány és a regionális tudomány (mint multidiszciplináris tudományág) használja. Jelen tanulmány a közgazdaságtudomány és a regionális tudomány keretében vizsgált konvergencia-jelenséggel és azok megnyilvánulásával, mérésével foglalkozik, leszűkítve a monetáris integráció (és konkrétan az európai Gazdasági és Monetáris Unió) megvalósításának hatásaira.

A fenti, általános definíció is kifejezi, hogy a konvergencia fogalma többféle értelmezésre is lehetőséget ad, és ez a megállapítás a közgazdaságtudományra és a regionális tudományra vonatkozóan is helytálló. Eszerint jelenthet egymáshoz köze-

* BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar, Gazdaságdiplomácia és EU Intézet, Külgazdaságpolitika Intézeti Tanszék, főiskolai adjunktus, Pécsi Tudományegyetem, Közgazdaságtudományi Kar, Regionális Politika és gazdaságtan Doktori Iskola, PhD-hallgató.

¹ Magyar Nagylexikon, 2000.

lítést, de értelmezhető egy konvergencia-pont elérésére való törekvésként (felzárkózásként) is. (Ezen belül a konvergencia-pont is többféleképpen megválasztható. Eszerint értelmezhetünk pozitív és negatív konvergenciát is.) A monetáris integráció megvalósítása szempontjából jelentős kockázatokkal bír a gazdasági tér heterogenitása, vagyis a nagy gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségek megléte. Mindezek miatt a konvergencia ebben az esetben sokkal inkább az „egymáshoz közelítés”, az „egyenlőtlenségek csökkentése” értelemben alkalmazandó. A csökkentés itt magától értetődően nemcsak az egyenlőtlenségek szintjére, hanem azok szerkezetének változására is vonatkozik.¹

Közvetlenül kapcsolódnak a konvergencia fogalmához az ún. konvergencia-elméletek, amelyek különböző gazdasági jelenségeket, makromutatókat elemeznek és ezekre vonatkozóan az egyes országok közötti egyenlőtlenségek mérséklődését mutatják, illetve ennek feltételrendszerét vizsgálják.² A konvergencia-elméletek SOLOW neoklasszikus növekedés-elméletén alapulnak.³ A modell feltételrendszeréből, illetve levezetéséből az a következtetés vonható le, hogy ha nincsen sokkhelyzet és megfelelően működnek a kiegyenlítő mechanizmusok, akkor az egyes országok egy főre jutó jövedelmének növekedési rátája fordítottan arányos az országok kezdeti jövedelemszintjével.⁴ (Más kérdés viszont, hogy a fenti feltételek ritkán teljesülnek együttesen a valóságban, éppen ezért nem „abszolút”, hanem sokkal inkább „feltételes” konvergenciáról beszélhetünk, vagyis az országok jövedelme elsősorban saját egyensúlyi állapotukhoz konvergál.⁵)

A konvergencián belül több típust is megkülönböztethetünk. Egy lehetséges csoportosítás alapján három kategória határozható meg: nominális, reál- és szerkezeti konvergencia.⁶ Ez alapján az infláció, az államháztartási hiány, az államadósság, és a folyó fizetési mérleg hiánya a nominális, a gazdasági növekedés, a bér- és árszínvonal, a gazdasági fejlettség (egy főre jutó GDP) a reál, míg a mezőgazdaságban foglalkoztatottak aránya, valamint az üzleti élet jogi környezete a szerkezeti konvergencia elemzésére alkalmazható. (A fenti mutatókon kívül érdemes lenne a vizsgálatba a termelékenységét és a mezőgazdaság GDP-ben való részarányának alakulását is bevonni.)

Az általános fejlettségi különbségek alakulásának vizsgálatára külön statisztikai módszereket is kidolgoztak, a σ - és β -konvergencia mutatókat. Mindkét mutató SOLOW már említett neoklasszikus növekedési modelljén alapul. A σ -konvergencia az egyenlőtlenségek átlagos szintjének alakulását (az abszolút jövedelmi különbségek változását), míg a β -konvergencia a szegényebb országok felzárkózásának ütemét, felzárkózási lehetőségeit méri.

Az európai Gazdasági és Monetáris Unió megvalósításakor a konvergencia fogalma elsősorban a maastrichti konvergencia-kritériumokhoz kapcsolódott. A konvergencia-kritériumok szerződésbe emelésével az integráció döntéshozói elismerték, hogy az euró bevezetése előtt szükség van a konvergencia erősítésére, mindez azon-

¹ A konvergencia további értelmezési lehetőségeiről bővebben l. Práger (2004).

² A konvergencia-elméletekről részletesebben l. Szörfi (2004).

³ Solow (1956).

⁴ Barro (1989).

⁵ Mankiw-Romer-Weil (1990).

⁶ ICEG (2005).

ban nem a fejlettségi szintre, gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségekre, hanem sokkal inkább a monetáris politikákra vonatkozik, vagyis a monetáris politikáknak kell közeledniük egymáshoz. A konvergencia-kritériumok azonban nem egy adott ponthoz való felzárkózást, sokkal inkább az egymáshoz közelítést mérik, különösen az inflációra és a kamatlábakra vonatkozó feltételek. A kritériumok és azok vizsgálatával kapcsolatosan több kifogás is emelhető. Egyrészt a feltételek nem a konvergencia erősödésének folyamatát, hanem egy időpontban történő fennállását (nevezetesen a döntés előtti egy évre vonatkozóan) vizsgálják. Gyakorlatilag az árfolyam-kritérium kivételével valamennyi mutatót csak egy adott évben kell teljesíteni, idősorok vizsgálatát a Szerződés a költségvetési kritériumok esetében helyezi kilátásba, de ott is könnyítő jelleggel. Másfelől pedig a Szerződés feltételrendszere nem reálgazdasági, hanem sokkal inkább nominális konvergenciát foglal magába, márpedig a GMU sikere szempontjából a reálkonvergencia legalább annyira fontos. (További mutatók bevonása lett volna szükséges a kritérium-rendszerbe, így például a külső egyensúlyt mutató folyó fizetési mérleg egyenlege, a makrogazdasági egyensúlytalanságot illusztráló munkanélküliségi ráta, vagy például a termelékenységet jellemző egy foglalkoztatottra jutó GDP, illetve az egy termékegységre jutó bérköltség.)

Jelen tanulmány két makromutató, az államháztartási hiány mértéke és a termékegységre jutó bérköltség elemzésével, valamint σ - és β -konvergencia mutatók számításával vizsgálja a konvergencia szintjét az eurózónában.

EGY NOMINÁLIS KONVERGENCIA-MUTATÓ: AZ ÁLLAMHÁZTARTÁSI HIÁNY ALAKULÁSA

A Maastrichti Szerződés 3%-ban határozta meg az államháztartási hiányra vonatkozó referencia-értéket. Az 1997-ben elfogadott Stabilitási és Növekedési Paktum közép távon az egyensúlyban lévő (többlettel, vagy legalábbis null-szaldóval) bíró államháztartási egyenleg célkitűzését fogalmazta meg, a 3%-os referencia-értéket túllépő euró-zóna-tagországok számára pedig szankciókat helyezett kilátásba. Az 1. táblázat az államháztartási hiány alakulását mutatja be 1995 és 2004 között. Megfigyelhető, hogy a tagállamok törekedtek a kritériumoknak a vizsgálat időpontjáig történő teljesítésére (1998 májusában elsősorban az 1997-es adatok alapján született meg a döntés arról, hogy mely országok léphetnek a GMU harmadik szakaszába.), mégis több ország megközelítette, ill. elérte az államháztartási hiányra vonatkozó 3%-os referencia-értéket. Történt mindez annak ellenére, hogy egyes országok (pl. Franciaország, Olaszország) egyszeri költségvetési intézkedéseket fogantatosítottak. (Olaszország 1996-ig folyamatosan, Németország 1993 és 1996 között, míg Franciaország 1992 és 1996 között jelentősen túllépte a referenciaértéket.) A táblázat adatai alapján levonható az a következtetés, miszerint a kritériumok teljesítése nem függ az egyes országok fejlettségi szintjétől. Egyedül Görögország nem léphetett a kritériumok nem-teljesítése miatt a GMU harmadik szakaszába. (Az ország 1998 és 1999 kivételével egyetlen egy évben sem teljesítette a költségvetési kritériumot. Az 1. táblázat már a felülvizsgált és újraszámolt görög értékeket tartalmazza.)

Az euró bevezetése, az eurózónához való tartozás nem javította a tagországok költségvetési fegyelmét. 1999 és 2004 között összesen hat ország lépte át a referenciaértéket. (Németország és Franciaország három éven keresztül túllépte a 3%-os határt. Ennek ellenére a Tanács nem sújtotta ezeket az országokat szankciókkal. 2005 márciusában pedig a Paktum fellazításának lehattunk szemtanúi.) Enyhítő körülményként értékelhetnénk a helyzetet, ha az egyes országok jövőorientált beruházásokra, kutatás-fejlesztésre, valamint az egyes államháztartási alrendszerek reformjára fordították volna a többlet-kiadásokat, ez azonban nem volt jellemző. A konvergencia-kritériumoknak tehát mindösszesen átmenetileg sikerült a költségvetési figyelmet és a fiskális konvergencia-folyamatot erősíteni.

EGY REÁL KONVERGENCIA-MUTATÓ: A TERMÉKEGYSÉGRE JUTÓ BÉRKÖLTSÉG ELEMZÉSE

A termékegységre jutó bérköltség (ULC) mutatóját gyakran alkalmazzák a kínálat-oldali versenyképesség mérésére. A 2. táblázat 1995 és 2003 között vizsgálja a mutató alakulását. (A számítások során a teljes bértömeget a folyó áron számított GDP-vel osztottam. Ennek oka, hogy a bértömeg is hasonló formában (folyó áron) állt rendelkezésre.)

Látható, hogy a közös pénz bevezetése előtt nem voltak túlzottan nagy eltérések az egyes tagországok között. A legalacsonyabb értéket Görögországban mérték, kedvező versenyképességi pozícióra vall továbbá Olaszország, Írország és Finnország mutatója is. (A gazdasági fejlettség (egy főre jutó GDP) és a bérköltség-mutató között igen alacsony a (pozitív) korreláció, ráadásul 1995 és 2003 között folyamatosan csökken a kapcsolat szorossága.) A termékegységre jutó bérköltség a tagországok többségében 2003-ban alacsonyabb volt, mint 1995-ben. Érdekes, hogy a három nem GMU-tagországban egyértelműen növekvő tendencia rajzolódik ki. Az euró bevezetésétől kezdve több országban (Belgium, Finnország, Franciaország, Luxemburg, Olaszország, Portugália) növekedésnek indul a mutató. A fenti adatok alapján nem rajzolódik ki egyértelműen egy kiegyenlítő tendencia. Hasonló eredményre juthatunk a szórás-értékek vizsgálatakor, melynek eredményeit a 3. táblázat mutatja be.

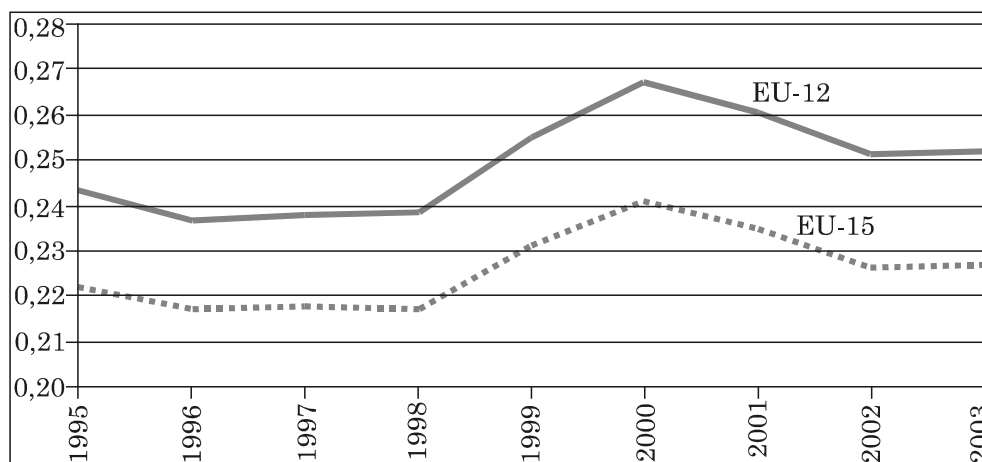
1999 és 2003 között mind a tizenkét tagú eurózónában, mind pedig a tizenöt tagú Európai Unióban a szórás növekedését figyelhetjük meg. Szemben az 1995 és 1999 közötti időszakokkal, amikor a későbbi eurózóna-tagországok között még jelentős csökkenés tapasztalható. Hasonló összefüggést világít meg a relatív szórás alakulásának vizsgálata is. Míg 1995 és 1999 között az eurózóna esetében mérséklődés figyelhető meg, 1999-től folyamatos az emelkedés, mindösszesen a 2003-as évben tapasztalható enyhe mérséklődés. Levonható tehát az óvatos következtetés, miszerint az euró bevezetése nem járult hozzá a reál-konvergencia ezen területének erősödéséhez, sőt a mutató növekedése negatívan befolyásolhatja az adott ország, térség nemzetközi versenyképességét is.

A σ - ÉS β -KONVERGENCIA VIZSGÁLATA

A nemzetközi szakirodalom a fejlettségi különbségek vizsgálatára a σ - és β -konvergencia módszerét egyaránt alkalmazza. Az egy főre jutó GDP szóródási mutatóinak elemzése mellett a tanulmány ezen része mindkét vizsgálati módszer alapján tartalmaz számításokat. A monetáris integrációt illetően mindazonáltal indokoltabbnak tűnik a σ -konvergencia¹ használata, tekintettel arra, hogy itt nem egy adott szinthez történő felzárkózásnak kell a középpontban lennie, sokkal inkább az átlagos egyenlőtlenségek csökkenésének.

A 4. táblázat a tagországok fejlettségi adatai átlagának, szórásának, illetve relatív szórásának alakulását mutatja. Mindkét vizsgált országcsoporthoz esetében folyamatosan növekedett az egy főre jutó GDP átlaga.

A szórás és relatív szórás értékek 1999-ben és 2000-ben is növekedtek, 2001-ben és 2002-ben csökkenés tapasztalható, majd 2003-ban ismét emelkedés figyelhető meg. A tizenkét tagú eurózónában nagyobb különbségek húzódtak és húzódnak napjainkban is. A relatív szórás mindegyik országcsoporthoz esetében magasabb volt 2003-ban, mint a közös pénz bevezetése előtt, 1995-ben vagy 1998-ban. (Görögország és Spanyolország esetében növekedett az egy főre jutó GDP az eurózóna átlagához viszonyítva, míg Portugáliában csökkenés volt tapasztalható. Görögország 2003-ban „megelőzte” Portugáliát a fejlettségi rangsorban.) Hasonló tendencia látható a σ -konvergencia-vizsgálat eredményeinek ábrázolásakor is (1. ábra).

1. ábra
A σ -konvergencia alakulása 1995 és 2003 között²

¹ A σ - és a β -konvergencia számítási módszere egyaránt Solow neoklasszikus növekedési modelljéből vezethető le. Részletesebben l. Nemeskéri (2003).

² Forrás: Barcellan (2000, 2002a, 2002b), Kuhnert (2003) és Biedma (2005) alapján saját számítások és szerkesztés.

A σ -konvergencia¹ értékének alakulása alapján több szakasz különböztethető meg. 1995 és 1998 között enyhe csökkenést, stagnálást figyelhetünk meg. 1999-ben és 2000-ben a σ -konvergencia-mutató értéke növekedett, mindez a különbségek emelkedésére utal, 2001-2002-ben enyhe csökkenést láthatunk, majd 2003-ban ismét kis mértékű emelkedés tapasztalható. A vizsgált időszak végén, 2003-ban a σ -konvergencia-mutató értéke mindkét országcsoporthoz képest magasabb, mint 1995-ben vagy 1998-ban. Mindezek arra engednek következtetni, hogy a monetáris integráció megvalósításával nem erősödött a konvergencia szintje az euró-zóna országai között.

A β -konvergencia számítás alapjául az alábbi regressziós egyenest szolgáltam (a számításokat a Microsoft Excel XP program adatelemző funkciója segítségével készítettem):

$$\ln y_{(2003)} - \ln y_{(1995)} = c - \beta \ln(1995),$$

ahol y az egyes országok fejlettségi szintjét (egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított GDP-jét) mutatja, c konstans, míg β a konvergencia mérőszáma (a regressziós egyenes meredeksége). Az 5. táblázat az elsősorban a felzárkózást jellemző β -konvergencia vizsgálatának eredményét, illetőleg a regressziós modellek együtthatóit mutatja be.

5. táblázat
Regressziós modellek együtthatói²

EU-15	1995-2003	1998-2003	1995-1998
Konstans értéke	1,0186	0,1782	0,4944
β értéke	-0,0713	-0,0009	-0,0350
R ²	0,0265	8,183E-06	0,0394
EUR-12	1995-2003	1998-2003	1995-1998
Konstans értéke	0,7844	-0,0319	0,4557
β értéke	-0,0472	0,0203	-0,0308
R ²	0,0124	0,0051	0,0330

Az együtthatók közül β értéke azt mutatja, hogy összességében az EU-15-ök terén 1995 és 2003 között megfigyelhető a konvergencia erősödése (β értéke negatív). A vizsgált időszak ugyan meglehetősen rövid, így két részre osztása csak nagyon óvatos következtetések levonását teszi lehetővé. Ha külön vizsgáljuk a GMU harmadik szakaszának kezdete előtti és utáni időszakokat, akkor 1998 és 2003 között nem kapunk szignifikáns értéket. A tizenkét tagú euró-zónában lényegesen kisebb felzárkózás tapasztalható, mint az EU-15 esetén, ráadásul az 1998-2003 közötti időszak a különbségek növekedésére utal. Ha Görögországot kihagyjuk a vizsgálatból a tizenegy ország fejlettségi szintje 1995 és 2003 között egyáltalán nem közelített egymás-

¹ A σ -konvergencia az egyes (itt egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított GDP) értékek természetes alapú logaritmusának szórása.

² Forrás: Barcellan (2000, 2002a, 2002b), Kuhnert 2003 és Biedma (2005) alapján saját számítások.

hoz. A modellben R^2 igen alacsony értéke arra enged következtetni, hogy a kiindulási szint nem határozza meg a 2003-as fejlettségi szintet, vagyis nem valószínűsíthető a kevésbé fejlett országok felzárkózásának megvalósulása, ugyanakkor a fejlettebb országok relatív (az EU-15 átlagához viszonyított) fejlettségi szintjének csökkenése is bekövetkezhet.¹

ÖSSZEGZÉS

A konvergencia fogalma többféleképpen értelmezhető a közgazdaságtudományban és a regionális tudományban. A monetáris integráció megvalósítása szempontjából jelentős kockázatokkal bír a gazdasági tér heterogenitása, vagyis a nagy gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségek megléte. Mindezek miatt a konvergencia ebben az esetben sokkal inkább az „egymáshoz közelítés”, az „egyenlőtlenségek csökkentése” értelemben alkalmazandó. Az eurózóna országai között a közös pénz bevezetése előtt jelentős gazdasági-társadalmi egyenlőtlenségek húzódtak. A tanulmányban vizsgált mutatók esetében (államháztartási hiány, termékegységre jutó bérköltség, σ - és β -konvergencia) a monetáris integráció nem járult hozzá a konvergencia erősödéséhez. Mindez indokolja a jövőben a közösségi kohéziós politika és támogatási eszközök megerősítését. Ezen kívül az elemzés eredménye fontos tanulsággal szolgálhat az újonnan csatlakozott országok számára: a közös pénz bevezetése önmagában nem segíti elő a felzárkózási folyamatot.

IRODALOM

- BARCELLAN, R. (2000): Das Bruttoinlandsprodukt 1998. Statistik kurz gefasst, Thema 2, 2/2000, Luxemburg
- BARCELLAN, R. (2002a): Das Bruttoinlandsprodukt 2000, Statistik kurz gefasst, Thema 2, 1/2002, Luxemburg
- BARCELLAN, R. (2002b): Das Bruttoinlandsprodukt 2001, Statistik kurz gefasst, Thema 2, 53/2002, Luxemburg
- BARRO, R. (1989): Economic Growth in a Cross Section of Countries. NBER Working Paper Series, No. 3120, Cambridge, Massachusetts
- BIEDMA, L. (2005): Das Bruttoinlandsprodukt 2003, Statistik kurz gefasst, Thema 2, 8/2005, Luxemburg
- EUROSTAT (2004): Arbeitsproduktivität je geleistete Arbeitsstunde.
http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1073,1135280&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=EBO22 Letöltés ideje: 2005. 07. 28. 9:14
- EUROSTAT (2005a): BIP und Hauptkomponenten - Jeweilige Preise.

¹ Mindezek miatt érdemes megvizsgálni külön is az egyes tagországok relatív fejlettségi szintjének (egy főre jutó, vásárlóerő-paritáson számított GDP az EU-15-ök százalékában) alakulását. 1995 és 2003 között kilenc ország javított relatív fejlettségi pozícióján (Ausztria, Egyesült Királyság, Finnország, Görögország, Hollandia, Írország, Luxemburg, Spanyolország és Svédország), míg hat ország esetében csökkent a mutató értéke (Belgium, Dánia, Franciaország, Németország, Olaszország, Portugália). (Hasonló csoportosítást kapunk, ha az 1998 és a 2003 közötti időszakra vizsgálódunk, egyedül Franciaország kerülne át az első kategóriába.) A kezdeti fejlettségi szint és a növekedési ütem között mindösszesen egy nagyon gyenge, negatív irányú kapcsolat mutatható ki.

- http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1996,45323734&_dad=portal&_schema=PORTAL&screen=welcomeref&open=/nation/aggs/aggs_gdp&language=de&product=EU_MASTER_national_accounts&root=EU_MASTER_national_accounts&scrollto=240 Letöltés ideje: 2005. 07. 27. 17:54.
- EUROSTAT (2005b): Arbeitnehmerentgelt.
http://epp.eurostat.cec.eu.int/portal/page?_pageid=1073,1135280&_dad=portal&_schema=PORTAL&p_product_code=DAC10000 Letöltés ideje: 2005. 08. 02. 8:45.
- ICEG Európai Központ (2005): Az új tagállamok konvergencia-indexe, 2005/1., Budapest.
- KUHNERT, I. (2003): Das Bruttoinlandsprodukt 2002, Statistik kurz gefasst, Thema 2, 56/2003, Luxemburg.
- Magyar Nagylexikon (2000): Tizenegyedik kötet KIR-LEM. Magyar Nagylexikon Kiadó, Budapest.
- MANKIW, N. G. - ROMER, D. - WEIL, D. N. 1990: A Contribution to the Empirics of Economic Growth. NBER Working Paper, No. 3541, Cambridge.
- MITTAG, H.-J. (2004): Arbeitskosten in Europa 1996-2002. Statistik kurz gefasst, Bevölkerung und soziale Bedingungen 9/2004, Luxemburg.
- NEMESKÉRI, ZS. (2003): A régiók fejlődése és konvergenciája Kínában. PTE-TTK-FEEFI, Pécs.
- PRÁGER, L. (2004): Konvergencia-divergencia, leszakadás és felzárkózás. Kézirat, Budapest.
- SOLOW, R. (1956): A Contribution to the Theory of Economic Growth. In: Quarterly Journal of Economics, Vol. 70, pp.65-94.
- SZÖRFI, B. (2004): Gazdasági növekedés és felzárkózás: elméletek és tanulságok, KOPINT-DATORG Műhelytanulmányok, 41. Budapest.

1. táblázat
Az államháztartási hiány GDP-ben kifejezett százalékos aránya¹

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Ausztria	5,2	-3,8	-1,9	-2,4	-2,3	-1,5	0,3	-0,2	-1,1	-1,3
Belgium	-4,3	-3,8	-2,0	-0,7	-0,4	0,2	0,6	0,1	0,4	0,1
Finnország	-3,7	-3,2	-1,5	1,5	2,2	7,1	5,2	4,3	2,5	2,1
Franciaország	-5,5	-4,1	-3,0	-2,7	-1,8	-1,4	-1,5	-3,2	-4,2	-3,7
Hollandia	4,2	-1,8	-1,1	-0,8	0,7	2,2	-0,1	-1,9	-3,2	-2,5
Írország	-2,1	-0,1	1,1	2,4	2,4	4,4	0,9	-0,4	0,2	1,3
Luxemburg	2,1	1,9	3,2	3,1	3,5	6,0	6,2	2,3	0,5	-1,1
Németország	-3,3	-3,4	-2,7	-2,2	-1,5	1,3	-2,8	-3,7	-3,8	-3,7
Olaszország	-7,6	-7,1	-2,7	-2,8	-1,7	-0,6	-3,0	-2,6	-2,9	-3,0
Portugália	-4,5	-4,0	-3,0	-2,6	-2,8	-2,8	-4,4	-2,7	-2,9	-2,9
Spanyolország	n. a.	0,9	-3,2	-3,0	-1,2	-0,9	-0,5	-0,3	0,3	-0,3
Görögország	-10,2	-7,4	-4,0	-2,5	-1,8	-4,1	-3,6	-4,1	-5,2	-6,1
Dánia	-3,1	-1,9	-0,5	0,2	2,4	1,7	3,1	1,7	1,2	2,8
Egyesült Királyság	-5,7	-4,3	-2,0	0,2	1,0	3,8	0,7	-1,7	-3,4	-3,2
Svédország	7,0	-2,7	-0,9	1,8	2,5	5,1	2,5	-0,3	0,2	1,4

¹ Forrás: EUROSTAT (2004).

2. táblázat
A termékegységre jutó bérköltség alakulása 1995-2003 (ECU, ill. euró)¹

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Ausztria	0,535	0,522	0,521	0,520	0,518	0,510	0,506	0,504	0,501
Belgium	0,520	0,517	0,513	0,512	0,515	0,512	0,528	0,531	0,528
Finnország	0,495	0,500	0,484	0,477	0,484	0,476	0,485	0,488	0,493
Franciaország	0,515	0,515	0,512	0,508	0,514	0,512	0,517	0,518	0,518
Hollandia	0,509	0,506	0,504	0,508	0,514	0,511	0,492	0,503	0,505
Írország	0,455	0,446	0,419	0,417	0,406	0,403	0,401	0,385	0,388
Luxemburg	0,534	0,531	0,505	0,490	0,486	0,475	0,506	0,522	0,517
Németország	0,540	0,537	0,528	0,526	0,527	0,534	0,531	0,526	0,523
Olaszország	0,426	0,425	0,427	0,406	0,407	0,406	0,410	0,414	0,418
Portugália ²	0,660	0,643	0,632	0,619	0,607	0,601	0,624	0,627	0,621
Spanyolország	0,499	0,498	0,498	0,499	0,500	0,495	0,492	0,488	0,483
Görögország	0,323	0,319	0,328	0,332	0,340	0,336	0,333	0,334	0,329
Dánia	0,527	0,528	0,527	0,538	0,538	0,532	0,540	0,544	0,543
Egyesült Királyság	0,538	0,528	0,529	0,539	0,546	0,558	0,565	0,561	0,558
Svédország	0,528	0,548	0,545	0,544	0,535	0,557	0,576	0,574	0,570

¹ EUROSTAT (2005a, 2005b), European Commission (2004), valamint Mittag (2004) alapján saját számítások.

² Portugália esetében az iparban és a szolgáltató szektorban foglalkoztatottak átlagbére állt rendelkezésre, amelyet valamennyi foglalkoztatottal megszorozva kapható meg egy közelítő érték. (A mezőgazdaságban az összes foglalkoztatottnak 12,4 százaléka dolgozott 2002-ben.) Így a számított értékek valamelyest meghaladják a tényleges adatot. Az 1995-ös és a 2003-as érték becslés eredménye.

3. táblázat
A termékegységre jutó bérköltés szórása és relatív szórása¹

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Szórás EU-15	0,069	0,068	0,066	0,066	0,064	0,066	0,071	0,072	0,071
Szórás EUR-12	0,076	0,074	0,071	0,069	0,067	0,067	0,071	0,073	0,073
Rel. szórás EU-15	0,136	0,134	0,132	0,132	0,129	0,133	0,141	0,144	0,142
Rel. szórás EUR-12	0,152	0,148	0,144	0,142	0,138	0,139	0,147	0,151	0,149

4. táblázat
Az egy főre jutó országos GDP-értékek (PPP) átlaga, szórása és relatív szórása²

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003
Átlag EU-15 (EUR)	18127	18947	20113	21073	22587	23227	23993	24780	25027
Átlag EUR-12 (EUR)	18017	18767	19975	20983	22450	23125	23883	24708	24942
Szórás EU-15 (EUR)	4229	4298	4717	4965	5717	6242	6220	6297	6435
Szórás EUR-12 (EUR)	4650	4710	5188	5473	6338	6948	6931	7031	7185
Relatív szórás EU-15	0,23	0,23	0,23	0,24	0,25	0,27	0,26	0,25	0,26
Relatív szórás EUR-12	0,26	0,25	0,26	0,26	0,28	0,30	0,29	0,28	0,29

¹ Forrás: a 2. táblázat adatai alapján saját számítások.

² Forrás: Barcellan (2000, 2002a, 2002b), Kuhnert (2003) és Biedma (2005) alapján saját számítások.